

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

ՆՈՒՍՏԱԿԵՐ ԵՒ ԵՐՐԱՅՈՒՆԻՔ

Այս ամսու գումարուած եւ այս 23^ր անգամ Գերմանացի մարդաբանաց ընդհանուր ժողովն, որուն ներկայ եղան Նշանաւոր գիտնականք: Ի մէջ այլոց Պերլինի ազգագրական թանգարանի օգնական-վարիչը՝ Տր. Լաշան (Dr. V. Lashan) խօսեցաւ "Հրէից մարդաբանական դրից, վրայ, եւ յանգեցաւ այն եզրակացութեան որ Հրեայք մեծաւ մասամբ սերունդ են Հիթաւցոց, այսինքն՝ Նախահայոց:

Հառաաացել խօսելով ընդհանրապէս Սեմականաց վրայ — որոնց կարգի են Բաբելոնացիք, Ասորեստանացիք, Երրայեցիք, Հարաւային-Աւրասացիք, Արամայեցիք, Աբսինիացիք եւ քան Արուբք — կը գտնէ որ այս ամէն ցեղերէն զոտ աւերիտան սեմական են միայն Պետուիք, որոնց հարազատ տիպաբոլ գտաւ մօտերս անգղացի Flinders Petrie գիտնականն յեգիպտոս պեղումներ ընելով՝ 2000 տարի յառաջ քան գտնուած: Այս քանդակներէն կը տեսուի որ հին Աւրասացիք (Սեմականք) ամենեւին չունէին այն տեսակ քիթի կազմութիւն, զոր այսօր "հրէական քիթ", կ'ստանան: Եւսեփ Բիւնիկեցիք՝ որոնցմէ այժմ սերունդ չէ մնացած, քնչպէս նաեւ Արաւացիք՝ բոլորովին երկայնագանդ են: Այլազգ է այս ամէնը Հրէից եւ Արամայեցոց թով: Հրեայք 50% կարծ գանգ ունին, եւ 11% խառնեալ մազ, եւ շատ բազմաթիւ "հրէական քիթ":

Այս հակասական երեւոյթս կը մեկնէ Լաշան հետեւեալ կերպով: Կարճ գանգ ունենալն Հրէից՝ անկէ է որ Հրեայք բոլորովին խառնուած են ոչ-սեմական ցեղերու հետ, եւ այն շատ հին ժամանակ: Հրէից 11% խառնեալ մազն առնուած է Ամինացիներէն, որ Միջերկրեայ-Արիականաց խորտեալ ցեղերէն մին էին, եւ որոնք նախապատմական ժամանակները բոլորովին ձուլուած են Հրէից հետ:

Երկրորդ են այն գլխաւոր ննդիրը, այսինքն՝ այն որ այժմու Հրէից գանգերը 50% կարճ են, կը մեկնէ Լաշան այսպէս. "Փոքր Ասիայ մէջ տիրող տարերքն են Տաճիկք, Յոյք եւ Հայք: Առաջին երկու ազգերն վերջին սասիճանի խառնուրդ ցեղեր են, իսկ Հայք շատ մեծ միացեղութիւն մ'ունին: Հայք առհասարակ կարճ գանգով են, սեւաչալի եւ սեւահեր եւ մեծ ու կոր քիթով: Այս քիթն ձեւն է այն՝ զոր "հրէ-

ական քիթ", կ'ստանան: Եւ որ աւելի իրաւամբ "հայկական քիթ", պէտք էր տեսնանել: Բաւարի եւ Փոքուն Ասիոց նախաժամանակի այս հայացեց Նախաժողովրդէն անցած են Հրէից յիշեալ մարդաբանական յատկութիւնք: Այս պարագայն անդամաւորութեան փաստ մըն է նախանմանութեան ժողովրդի մը սեմականացման. վասն զի այս երկու ցեղերուն լեզուական աղերամ՝ ունենալն ցարսոր անհմար եղան է ցուցնել: Այդ Ս. Գիլլը այս Հայերը կ'ստանան "Հիթացիք" (Բեթացիք) ըստ մեր թարգմանութեան: Այս ուրեմն այժմու Հրեայք խառնուրդ են՝ 1. Ամինացոց, 2. Բուն Սեմականաց, եւ 3. Գլխաւորապէս էին Հիթացոց "երեւոյթ": — Հառաաացել խօսելով հառաաացութիւնը կընքն այն համոզմամբ որ "այն սերտ արեւմտ-կիցութիւնը" որ ամենահին ժամանակէն՝ 4000 տարւոյն է ի վեր արեւմտ խառնամազ տեղի ունեցած է Արիականաց, Սեմականաց եւ Հայոց մէջ, վերջի ի վերջի այս ցեղերուն իրարու խառնուիլն եւ ձուլուիլը յառաջ պիտի թերեւ:

Նաեւ զիրիւղ իւր ծառայութեան մէջ հաստատեց որ Փոքուն Ասիոց մէջ իւր ըրած պեղումնց արդիւնքն այն եղած է որ կրնայ հառաաանել՝ թէ Սեմականաց մէջ կարճ գանգ ունենալ յառաջ եղած է Հայոցմէ, որ խառնուած են խառնուց հետ:

Հիթացոց կամ Նախահայոց՝ այն մեծատարած ցեղին վրայ որ յետագայ Հայոց հառաւորեմութեան սահմանակից երկիրները դրաւ աւելին, շատ մեծ լոյս տրուեցին նորագիտութեան ծախի. հետեւիլն են արձանագրութիւնք:

Ուրիշ առթիւ կրնանք այս նկատմամբ աւելի մանրամասն տեղեկութիւն տալ:

Գ Ր Ա Վ Ա Ն

ԱՄԵՐԻԿԱՆ ԲԱՍՏԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԳԵՂ Ի ՀԱՅՈՒ

(Հարմարութեամբ)

ԺԲ.

Աստուածածնի Տեսիլը Հայ գրականութեան մէջ, որքան յայտնի է ինձ, կայ երկու խմբագրութեամբ. տարածուածը՝ որ կղուած է յունական Ամենատուրը կուսի Յայտնութեանը՝ եւ որից եւ գտել իմ՝ երեք օրինակ, եւ համառօտը կամ՝

՝ Tischendorf, Apocalypses Apocryphae. Lipsiae, pp. XXVII—XXX.

՝ Եւր. թիւ՝ 1636, 1637 եւ 1638 ձագրք (սեւ Յագրք): Եւսեփ երկու մէջ Յոյից ունի այս վերնագիրը "Տեսիլ տուր Աստուածածնի, որ Սուր կոչու տեսաւ գծերի վերաբերմամբ", վերջի մէջ — "Սուր Աստուածածնի հաղթանակներ եւ հրեշտակի պատասխաններ": Իսկ Տեսիւն սկիզբը բոլոր երեք ձագրքում՝ մօրիակ է.

խոստալանութեամբ մեռան. վասն այնորիկ տանջին: Եւ տեսի այլ գուր հրդ տնջէլ եւ արկեալ էին անդ [այլոք եւ] կանայս բազում. եւ ասեմ. ո՞վ են սքառ տեր: Եւ ասե. սքառ են որ կին օւնին եւ շնան. եւ կանայքն օւնին այլոք եւ կամ աստեայ այր զկին[ն] եւ կին զայր[ն] իւր եւ ոչ յիշեցին զգրիստոս որ ժամե նոցա խաղցաւ. վասն այնորիկ տանջին ի հուրն յաւիտենից: Եւ տեսի այլոք եւ կանայս ի տեղով սարինն՝ եւ հատեալ զտոս եւ զձեռս նոցա. եւ որդունք մեծամեծք ուտէին զիստ եւ էին որդունքն կանգուն երկու. իբրեւ տեսի լացի եւ ասեմ. ո՞վ են սքառ տեր: Եւ ասե. սքառ են որ զորքս եւ զայրին զրկեն ի գուր եւ ի տունն իւրեանց ժողովն: վասն այնորիկ տանջին հրով. եւ տեսնէի ի պտպակի եւ շտային բմով նոցա շուր եւ կամ կերակուր: Եւ ասեմ. ո՞վ են սքառ տեր: Եւ ասե. սքառ են որ յաւուր կիրակէի ւտակն զկերակուր իւրեանց՝ եւ ոչ տային աղքատաց. վասն այնորիկ տանջին: Եւ տեսի այլ տեղի. եւ անդ էին սքառ եւ կանայք բազումք. եւ զայնք նոցա որպէս զարեմն եւ արկեալ էր անդ ի խորխորաս՝ եւ նա լի էր ծածմով եւ ի վերայ կարկուտ ստատիկ եւ ոչ առնամանա տես խաւարի: Հարցի եւ ասեմ. ո՞վ են սքառ տեր: Եւ ասե. սքառ են որ գործ անաւրէնութեան զործեցին. վասն այնորիկ անողորմ տանջին: Տեսի անդ եւ այլ տեղի՝ եւ անդ էին սքառ եւ կանայք՝ եւ թեւ-թեւ եւ տանջանք նոցա՝ ունէին հանդերձ սպիտակ եւ աչք նոցա կոյր եւ արկեալ զիստ [ի] խորխորատ խաւարի. Եւ ասեմ. ո՞վ են սքառ տեր: Եւ ասե. սքառ են հեթմանոք որ գործէին գործս բարեւ եւ զեղաշուքն աստուած զը ջանալէին. վասն այնորիկ կան ի տանջանս: Հայցոցայ եւ տեսի արս եւ կանայք ի վերայ զպղնձաց՝ եւ էին իբրեւ զվիշաղ եւ ուտէին զիստ, եւ հրեշտակքն որ կային ի վերայ աւելոր ի տանջանս եւ ասեք. իմացորուք թէ զուցէ զստատեան որդարս աստուծոյն Եւ ասեմ. ո՞վ են սքառ տեր: Եւ ասե. կանայք են որ ապականեն զսեղծութեան սուրբ պարտելով (պատրելով) զմարդիկ ի կորուստ եւ գործեմ տան զարկեւ եւ յգանան եւ սպանանեն զմանկունս յորովոյն իւրեանց եւ արքն այնորիկ են ընդ նոսա. եւ մանկունքն կային առաջի աստուծոյ եւ տեղին՝ վրէժ առ ի ծնողաց մեռաց՝ զի հասնե զմեզ կերակուր շանց եւ զաղանաց: Եւ հրեշտակն որ շրջեցոյցաներ զիս յոմենային տանջանս մեղաւորաց՝ եւ տեսնէի զամենայն որ անդ կայր: Եւս այսորիկ տեսնէի այլ տանջանս. եր անիւ մի իբրեւ զքց հրդ՝ եւ անէր հրեշտակն այլոք եւ կանայս, զայրս ի լեզուաց կարկեալ եւ զկանայս ի հերցոն՝ եւ պապակէին աստիկ ի հրդն եւ զայր ձայն ի յանուղ անաի որ ասէին միտքան անմէք նոցա՝ որդեմաց մեզ տեր. զի այսմ Բռնեայք զԲռնեայն աղախեարութեան: Իբրեւ տեսի լացի եւ ասացի՝ լաւ էր մեղաւորաց թէ չէին ծնեալ յերկրի: Եւ ոտն հրեշտակն՝ եկ զկնի իմ. եւ ցաղցի քեզ մեղաւորն տանջանս՝ եւ աս: զիս յարեւելից կուտե ամենայն տանջանաց եւ կացուց զիս ի վերայ զբի մի եւ գուրն կրեալ էր Խաթնպատիկ: Ըսե հրեշտակն որ մեծ կայր ասա իս հրեշտակն որ կայր ի վերայ զբի. բազ քրեան զբի զի տեսնե զայս Պաւլոս Իբրեւն աստուծոյ լան զի հրաման արւ-

եալ եւ զայս զամենայն տանջանս անասնել: Եւ հրեշտակն ի տեղայն ի բաց եկաղ եւ ասե. ոչ կարեն ժուժեւ հոսոյնս Իբրեւ երայ զգուրն զԲռնոյ՝ եւ հոսե զառե եւ զԲռնոյ լան զամենայն ասա. Զանայն: Հայցեցայ ի գուրն այն. եւ էին զնգակ զնգակ ի վերայ. եւ տեսի ի ներքս ի գուրն այլ գուր սղգ ի սղգի. եւ արկեալ էին անդ այլոք եւ կանայս՝ շուրջանալի տանջանս: Եւ ասե հրեշտակն որ խաւեցաւ ցիւ. ի միտ առ եւ տես. զի յորժամ ընկնուն զքս աստ. այնուհետեւ զնեն զմատանին ի վերայ նորս եւ ոչ էլանեն յաւիտանս: Եւ ասեմ. ո՞վ են սքառ որ արկեալ են ի գուրս այս: Եւ ես պատասխանի հրեշտակն եւ ասե. սքառ են որ ոչ հաւատանայ զքն զամենով եկեալ յաշխարհս եւ աստ տանջին յաւիտեան (112b), 9

ԹՎ.

Պողոսի Տեսիլքից յետոյ ի գէպ կը լինի ներկայացնել Պետրոս առաքելին Երազի բնագիրն ու թարգմանող Պողոս առաքելով մկրտութեան հետ միասին, շարադասուած կենդանի ասանաւոր ձեւով, մտածմբ ժողովրդական լեզուի ոճով. եւ նոսրան առել իմ վերայիշեալ (տես Էջ 235) առժամանակ իմ մօտ գտնուած վերջին դարերի (ԹՎ—ԹԻ) հայ բանաստեղծներին բանաստեղծութեանց ձեւաւ գիր հաւաքածուից: Բանաստեղծութեան հեղինակն անունը ինձ տայալս է:

«Պետրոս յերազ է տեսեր.

Ելեալ գտամեր Պաւլոսին՝ Գ կրկնեալ:

Փոքրիկ այդի մի տեսայ.

Փոքրիկ հրեման մի վերայ.

Փոքրիկ հրեմանին վերայ

Բարակ առակ մի տեսայ.

Յայն բարակ առակն վերայ

Նոր բարունակ մի տեսայ.

Նոր բարունակն վերայ

Ոսկի ողիւյղ մի տեսայ.

Ոսկի ողիւզին վերայ

Խոյստ աղանի մի տեսայ՝ Գ կրկնեալ:

Պատասխանեալ Պաւլոսին.

Պետրոս, երազդ ի բարին.

Հրեշտակային է տեսիլք.

Ձկնորիկ այդին որ տեսար՝

Եւ՝ բաղաւն է:

Ձկնորիկ հրեմանն որ տեսար՝

Մարմանն տանային է.

Ձբարակ առակն որ տեսար՝

Պետ Երազդանս աղբիւրն է.

Չնոր բարունակն որ տեսար՝

Աստուածածին սուրբ կոյնն է.

Ձկնիկ աղիւյղն որ տեսար՝

Իւր մարին որդին է:

Ձխայտ աղանին որ տեսար՝

Մեղեքն արիւն հոգին է:

Հրեշտակային երազդ ի բարին.

Հրեշտակային քոյ տեսիլք: 9

(Մեծանշան Գ. Լ. Լ. Լ.)

Ն. ՄԱՌԻ